

Олександр Солянніков

студент гр. ФПФм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Олександр Шашкевич

ВПЛИВ ДЕМОГРАФІЧНИХ, ЕКОНОМІЧНИХ ТА ВОЄННИХ ЧИННИКІВ НА ФІНАНСОВУ СТІЙКІСТЬ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Фінансова стійкість пенсійної системи є однією з ключових умов забезпечення ефективного функціонування системи соціального захисту населення та виконання державою своїх соціальних зобов'язань. У сучасних умовах система державного пенсійного страхування України функціонує під впливом комплексу взаємопов'язаних демографічних, економічних та воєнних чинників, які визначають рівень фінансової забезпеченості ПФУ, можливості здійснення пенсійних виплат та перспективи подальшого розвитку пенсійної системи.

Одним із «найбільш вагомих факторів, що негативно впливають на фінансову стійкість пенсійної системи України, є демографічна криза та процес старіння населення» [6]. Демографічне старіння проявляється у збільшенні частки осіб пенсійного віку та одночасному скороченні чисельності працездатного населення, що призводить до погіршення співвідношення між кількістю платників ЄСВ та кількістю пенсіонерів, що створює значне навантаження на солідарну систему пенсійного страхування.

За оцінками демографів [2], в Україні спостерігається стійка тенденція до скорочення чисельності населення внаслідок низького рівня народжуваності, високої смертності та значних масштабів трудової міграції. Особливо загрозовими є темпи старіння населення, оскільки частка осіб віком понад 60 років постійно зростає. У результаті збільшується кількість отримувачів пенсійних виплат, тоді як база платників страхових внесків скорочується. Впродовж останніх років в Україні спостерігається погіршення співвідношення між кількістю працюючого населення та пенсіонерів. За даними дослідження KSE Institute, у 2025 році «на 10,7 млн працюючих громадян припадало близько 10,2 млн пенсіонерів, тобто фактично співвідношення між платниками внесків та отримувачами пенсій наблизилося до 1:1» [5]. Така ситуація створює надмірне навантаження на солідарну систему пенсійного страхування, оскільки фінансування пенсійних виплат здійснюється переважно за рахунок поточних надходжень єдиного соціального внеску.

Погіршення демографічної структури населення супроводжується процесом старіння нації. Частка осіб пенсійного віку постійно зростає, тоді як чисельність економічно активного населення скорочується. Між 2021 та 2025 роками кількість пенсіонерів в Україні скоротилася на 7,1% – до 10,3 млн осіб, однак чисельність зайнятого населення скоротилася ще швидше – на 10,6%, до 10,5 млн осіб [1]. Це свідчить про подальше зменшення бази платників страхових внесків та посилення ризиків дефіциту ПФУ.

Суттєвий вплив на фінансову стійкість пенсійної системи здійснює високий рівень трудової міграції населення. Значна частина працездатних громадян України працює за кордоном, що призводить до втрати потенційних надходжень єдиного соціального внеску. Особливо негативним є відтік молодого працездатного населення, яке формує основну частину доходів пенсійної системи. Крім того, війна спричинила масштабну зовнішню міграцію населення та зростання кількості внутрішньо переміщених осіб. Станом на 2025 рік в Україні налічувалося близько 4,6 млн внутрішньо переміщених осіб (ВПО) [1].

Протягом останніх років значна частина економічно активних громадян України виїхала за кордон у пошуках роботи та кращих умов життя, що призвело до:

- зменшення кількості платників єдиного соціального внеску;
- скорочення надходжень до Пенсійного фонду України;
- посилення дефіциту пенсійної системи;
- погіршення демографічної структури населення.

Особливо негативним є виїзд молодого працездатного населення, оскільки саме ця категорія формує основну частину надходжень до системи державного пенсійного страхування. У довгостроковій перспективі це створює ризики для забезпечення фінансової стабільності солідарної пенсійної системи.

Важливим демографічним чинником є також зростання середньої тривалості життя населення. З одного боку, це свідчить про покращення соціально-економічних умов життя населення, однак з іншого – збільшує тривалість отримання пенсійних виплат та додаткове навантаження на фінансові ресурси Пенсійного фонду України. Саме тому більшість країн світу в умовах старіння населення здійснюють пенсійні реформи, спрямовані на підвищення пенсійного віку та розвиток накопичувальних механізмів пенсійного забезпечення [8].

Суттєвий вплив на фінансову стійкість пенсійної системи здійснюють економічні чинники. Основним «джерелом доходів ПФУ є єдиний соціальний внесок, надходження якого залежать від рівня зайнятості населення, обсягів фонду оплати праці та динаміки заробітної плати» [1]. У 2025 році середня заробітна плата, з якої сплачувалися страхові внески, перевищила 19 тис. грн, що позитивно вплинуло на зростання доходів Пенсійного фонду. Разом із тим високий рівень тінізації економіки та виплата заробітної плати «в конвертах» залишаються серйозними проблемами для формування фінансових ресурсів пенсійної системи.

Важливим економічним фактором є інфляція, яка безпосередньо впливає на видатки ПФУ. Зростання цін призводить до необхідності проведення індексації пенсій та підвищення соціальних стандартів. На початок 2026 року середній розмір пенсії в Україні становив 6544,62 грн, що на 13,1% або на 755,57 грн більше порівняно з початком 2025 року [5]. Водночас навіть попри зростання пенсійних виплат значна частина пенсіонерів продовжує отримувати відносно низькі пенсії. Так, понад 34% пенсіонерів отримують пенсії до 4000 грн. на місяць. Це свідчить про недостатній рівень соціального захисту населення та збереження високого ризику бідності серед осіб похилого віку.

В умовах високих темпів інфляції держава змушена проводити індексацію пенсій та підвищувати соціальні стандарти з метою підтримання купівельної спроможності населення, що призводить до зростання видатків ПФУ та посилення навантаження на його фінансові ресурси. Разом із тим інфляційні процеси негативно впливають на реальну вартість пенсійних виплат та знижують рівень соціального захисту пенсіонерів [4]. Особливо гостро ця проблема проявляється в умовах нестабільності національної валюти та значного зростання цін на товари першої необхідності й житлово-комунальні послуги.

Одним із ключових викликів для фінансової стійкості пенсійної системи України стали наслідки повномасштабної війни. Воєнні дії спричинили значні втрати для економіки держави, руйнування виробничої інфраструктури, скорочення зайнятості населення та зменшення надходжень до бюджету ПФУ.

Серед основних негативних наслідків війни для пенсійної системи слід виділити:

- «скорочення кількості офіційно зайнятого населення;
- зменшення надходжень єдиного соціального внеску;
- масову міграцію населення;
- руйнування підприємств та інфраструктури;
- зростання бюджетного навантаження;
- збільшення кількості осіб, які потребують соціального захисту» [7].

В умовах воєнного стану держава була змушена спрямувати значні фінансові ресурси на оборонні потреби, що посилює навантаження на державний бюджет та обмежило можливості фінансування соціальної сфери. Водночас держава продовжує забезпечувати стабільність пенсійних виплат навіть у складних умовах війни, що є важливим чинником підтримання соціальної стабільності та довіри населення до державних інституцій.

Суттєвий вплив на пенсійну систему здійснює також внутрішня та зовнішня міграція населення, спричинена війною. Значна кількість громадян виїхала за кордон або стала внутрішньо переміщеними особами. Це негативно вплинуло на ринок праці, зменшило кількість платників страхових внесків та посилює навантаження на систему соціального захисту. Разом із тим війна спричинила збільшення видатків Пенсійного фонду України на:

- виплату пенсій військовослужбовцям;
- соціальне забезпечення ветеранів війни;
- виплату допомог особам з інвалідністю;
- соціальний захист сімей загиблих військовослужбовців.

У результаті фінансове навантаження на пенсійну систему суттєво зросло, а проблема забезпечення її фінансової стійкості набула особливої актуальності.

У сучасних умовах забезпечення фінансової стійкості пенсійної системи України потребує комплексного підходу та реалізації ефективної державної політики.

Основними напрямками зміцнення фінансової стабільності пенсійної системи мають стати:

- стимулювання економічного зростання;

- легалізація зайнятості та заробітної плати;
- розширення бази платників єдиного соціального внеску;
- розвиток накопичувальної системи пенсійного страхування;
- удосконалення механізму адміністрування страхових внесків;
- підвищення рівня фінансової дисципліни платників;
- розвиток цифрових технологій у сфері пенсійного забезпечення;
- удосконалення демографічної та міграційної політики держави.

Особливого значення набуває необхідність «розвитку другого та третього рівнів пенсійної системи, що дозволить диверсифікувати джерела фінансування пенсійних виплат та зменшити навантаження на солідарну систему» [3].

Таким чином, фінансова стійкість пенсійної системи України значною мірою залежить від впливу демографічних, економічних та воєнних чинників. Старіння населення, трудова міграція, високий рівень тінізації економіки, інфляційні процеси та наслідки повномасштабної війни формують суттєві ризики для стабільного функціонування системи державного пенсійного страхування. У таких умовах особливої актуальності набуває необхідність реформування пенсійної системи та пошуку ефективних механізмів забезпечення її довгострокової фінансової стійкості.

Список використаних джерел:

1. Звіт про роботу та виконання бюджету Пенсійного фонду України у 2025 році. URL: <https://www.pfu.gov.ua/byudzheth/zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny/>
2. Лібанова Е. М. «Воєнна міграція» з України: проблеми та перспективи розвитку. *Український географічний журнал*. 2024. № 4. С. 3-13. URL: <http://ugj-ojs.com/index.php/ugj/uk/article/view/39>
3. Петрушка О. В., Сидор І. П. Корпоративні та індивідуальні пенсійні програми: особливості практичної реалізації. *Регіональна економіка та управління*. 2019. № 3 (25). С. 47-50.
4. Петрушка О. В., Сидор І. П. Розподільні та накопичувальні пенсійні системи: азіатський досвід та висновки для України. *Інфраструктура ринку*. 2019. Випуск 35. С. 405-410.
5. Річний звіт KSE 2025. URL: <https://foundation.kse.ua/wp-content/uploads/2026/04/KSE-report-2025-ua.pdf>
6. Сидор І. П. Державне пенсійне страхування в Україні: сучасні тенденції та виклики. *Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць* (ISSN 2313-4569); за ред. М. І. Зверякова (голов. ред.) та ін. Одеса: Одеський національний економічний університет. 2018. № 2 (66). С. 210-222.
7. Сидор І. П., Петрушка О. В. Внутрішній аудит в системі надання послуг з державного пенсійного страхування. *Ефективна економіка*. 2022. № 12. <https://www.nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/892/902>
8. Толуб'як В. С., Горин В. П. Зарубіжний досвід пенсійних реформ: уроки та висновки для України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 10. С. 765-771.